

Oosterhuis, Gertjan. 2022. *Veranderen van kerk. Hoe gereformeerd en evangelisch elkaar kunnen versterken*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, pp. 160.

Hoe komt het dat de afgelopen jaren zoveel mensen zijn overgestapt van een gereformeerde kerk naar een evangelische gemeente? Deze vraag staat in dit boek van Oosterhuis centraal en daarbij neemt hij allesbehalve de neutrale positie van toeschouwer in. Als predikant van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv) heeft hij ook en vooral oog voor de negatieve gevolgen van deze overstap voor de lokale kerk die verlaten wordt. Immers, het zijn doorgaans vooral de jonge en meer actieve leden die de overstap naar een evangelische gemeente maken, hetgeen ten koste gaat van de vitaliteit van de kerk die men verlaat. En ook getalsmatig is deze overstap voor verschillende kerken een grote aderlating. Verschillende gereformeerde kerken worden zo in hun voortbestaan bedreigt, hetgeen voor Oosterhuis de aanleiding vormt om dit grensverkeer tussen gereformeerde kerk en evangelische gemeente nader te onderzoeken. Daarbij wil hij niet enkel inzicht krijgen in de motieven van de overstappers, maar tevens de vraag beantwoorden wat gereformeerde kerken van deze motieven kunnen leren teneinde de binding van de eigen leden aan de kerk te versterken. Bijgevolg bestaat deze studie uit twee delen. In het eerste deel, getiteld *Luisteren naar elkaars verhalen*, beschrijft Oosterhuis de motieven van de overstappers en besteedt hij tevens aandacht aan de ervaringen van de achterblijvers. In het tweede deel, met als titel *Elkaar versterken*, gaat hij vervolgens na welke lessen gereformeerde kerkleiders uit de aldus gevonden motieven kunnen trekken.

Zoals gezegd, gaat Oosterhuis in het eerste deel van zijn studie op zoek naar de motieven van de overstappers. Waarom verlaten zij hun gereformeerde kerk ten gunste van een evangelische gemeente? Als een vorm van auto-etnografie baseert hij zich hierbij allereerst op eigen ervaringen als lid van de GKv, als gereformeerd schoolleider en als predikant van verschillende GKv-kerken. Daarnaast baseert hij zich op eigen empirisch onderzoek, dat hij heeft verricht in het kader van zijn afstuderen aan de TU Kampen en op een beperkt aantal andere empirische studies. Zo identificeert Oosterhuis uiteindelijk een theologisch, liturgisch, sociaal en missionair vertrekmotief. Overstappers hekelen de nadruk op zondigheid en schuld en willen dat de status van verlost zijn meer nadruk krijgt (theologisch), zij willen ook een meer praktische uitleg van de Bijbel en meer spontaniteit in vieringen (liturgisch), zij zoeken naar een geloofsgemeenschap waar hun kinderen zich thuis voelen en leeftijdsgenoten kunnen ontmoeten (sociaal) en zij voelen zich aangetrokken tot het missionaire elan dat in evangelische gemeenten doorgaans sterker voelbaar is (missionair). Van deze vier vertrekmotieven blijkt uiteindelijk het theologisch motief het zwaarst te wegen en is het missionair motief het minst van belang. Overigens laat Oosterhuis overstappers ook terugblikken en dan blijkt dat deze motieven door de tijd niet altijd intact blijven. Zo wordt men in een evangelische gemeente ook geconfronteerd met theologische opvattingen waar men moeite mee heeft; bijvoorbeeld als het gaat om

de theologie over de eindtijd of de gaven van de Geest. Ook vinden sommige overstappers vieringen soms te massaal en uitbundig en preken te weinig academisch. Of doet het charismatisch leiderschap in sommige evangelische gemeenten overstappers terugverlangen naar de synodale structuur van de gereformeerde kerk.

Maar wat kunnen gereformeerde kerken nu doen om te voorkomen dat ze leden kwijtraken aan evangelische gemeenten? Deze vraag staat in het tweede deel van de studie van Oosterhuis centraal. Het antwoord op deze vraag bereidt Oosterhuis eigenlijk al voor in het laatste hoofdstuk (hoofdstuk 8) van het eerste deel, waarin hij aandacht besteedt aan de ervaringen van de achterblijvers. In dit hoofdstuk typeert hij het overstappen naar een evangelische gemeente als 'kerkverlating vanuit het hart', in tegenstelling tot 'kerkverlating vanaf de rand', en wijst hij tevens op de enorme overlap die er bestaat tussen de gereformeerde en de evangelische traditie. Deze overlap vormt de opmaat tot het tweede deel, waarin Oosterhuis per vertrekmotief leerpunten formuleert voor zowel de gereformeerde als de evangelische traditie. Aldus bespreekt hij theologische leerpunten betreffende doop, Heilige Geest, wet en genade en Schriftgezag; liturgische leerpunten betreffende vieringen en preek; sociale leerpunten omtrent de sociale functie van een geloofsgemeenschap, de schaalgrootte en conflicthantering; en missionaire leerpunten aangaande de verhouding tussen middel (een goed functionerende christelijke gemeenschap zijn) en doel (de verspreiding van het evangelie). Hierna sluit Oosterhuis dit tweede deel af met een oproep aan gereformeerde kerken om meer in te zetten op loyaliteit aan de plaatselijke kerk en minder op loyaliteit aan het kerkverband of de denominatie. Volgens Oosterhuis zijn veel hedendaagse christenen primair gericht op hun eigen persoonlijke geloofsgroei en pas daarna loyaal aan hun lokale kerk. Om deze mensen niet kwijt te raken, zouden lokale kerken meer bewegingsvrijheid moeten nemen, of krijgen van het eigen kerkverband, om zodoende beter aan te kunnen sluiten bij de persoonlijke geloofsbeleving van hun leden. Immers, doet men dit niet en blijft men vasthouden aan traditionele gereformeerde gewoonten dan zal de uittocht van meer charismatisch geïnspireerde christenen blijven voortduren.

Met *Veranderen van kerk* heeft Oosterhuis naar mijn idee een interessante en actuele studie geschreven. De opkomst en groei van in het oog springende evangelische megakerken in Nederland, zoals Mozaïek 0318 of Doorbrekers, wordt in de media vaak gepresenteerd als een tendens die tegen de voortgaande secularisatie ingaat. Oosterhuis laat echter zien, dat hier toch primair sprake is van een 'circulation of the saints'. Evangelische gemeenten groeien, maar wel ten koste van andere christelijke kerken. Evangelische gemeenten zijn kennelijk interessant voor andere christenen en Oosterhuis laat zien wat andere christenen hier dan zo aantrekkelijk vinden. Eenieder die geïnteresseerd is in groei en verval van christelijke gemeenschappen in Nederland en in kerkelijk grensverkeer raad ik dan ook van harte aan om dit boek te lezen.

Toch wil ik hier ook enkele punten van kritiek noemen. Mijn belangrijkste punt van kritiek is de rapportage over het onderliggende empirisch onderzoek. Deze vind ik onder de maat. Ik had graag meer gelezen over de opzet van dit onderzoek. Hoe zijn respondenten nu precies geworven? Hoe representatief zijn de respondenten voor de gereformeerde kerken naar bekende achtergrondkenmerken? Zijn de overstappers op dezelfde wijze geworven als de achterblijvers? Welke vragen zijn aan de respondenten gesteld? Dit wordt nergens verantwoord, terwijl de vier vertrekmotieven die in dit boek centraal staan wel verder worden ingekleurd op basis van dit specifieke onderzoek. Mijn tweede kritiekpunt hangt hiermee samen. Het is lang niet altijd duidelijk over welke gereformeerden Oosterhuis het nu precies heeft. Betreft zijn eigen onderzoek nu enkel leden van de GKv of bijvoorbeeld ook leden van de Christelijk Gereformeerde Kerken of zelfs de Gereformeerde Gemeenten? Afgaande op de tabel op pagina 58 vermoed ik dat Oosterhuis steeds spreekt over gereformeerden als verzamelnaam, maar bij de weergave van de interviews had ik dan toch graag iets meer gelezen over de kerkelijke achtergrond van de respondenten. Mijn derde kritiekpunt betreft de ondertitel *Hoe gereformeerd en evangelisch elkaar kunnen versterken*. Over dat elkaar versterken lees je echter weinig. De vraag is veeleer hoe gereformeerde kerken, de GKv voorop, kunnen voorkomen dat zij leden verliezen aan evangelische gemeenten; zoals Oosterhuis op pagina 114 ook zelf expliciet vermeldt. Het gaat er niet om dat evangelische gemeenten leren, maar dat gereformeerde kerken dat doen. Waarom zouden evangelische gemeenten bepaalde theologische opvattingen anders moeten doordenken of hun vieringen aan moeten passen als zij toch al zo'n aantrekkingskracht hebben op niet-evangelische christenen, zo vraag je je als lezer af. Weliswaar noemt Oosterhuis in deel twee van zijn studie enkele leerpunten voor evangelische gemeenten, maar de nadruk ligt toch echt op de veranderingen die gereformeerde kerken door zouden moeten voeren om de verdere leegloop te stoppen. Wat mij betreft, zou *Wat gereformeerde kerken van evangelische gemeenten kunnen leren* een betere ondertitel zijn. Een laatste punt van kritiek betreft de volgorde van de hoofdstukken. In de eerste drie hoofdstukken laat Oosterhuis op autobiografische en anekdotische wijze zien hoe hij in diverse functies en op verschillende momenten in zijn leven is geconfronteerd met het fenomeen overstappen naar een evangelische gemeente. Deze hoofdstukken zijn zeker lezenswaardig, maar pas in het vierde hoofdstuk laat hij op basis van cijfers van de verschillende kerkelijke administraties zien hoe omvangrijk en ingrijpend dit fenomeen voor met name de GKv eigenlijk is. Hier wordt pas de kerkelijke ernst van dit probleem duidelijk. Ik had dit boek daarom met dit hoofdstuk geopend.

Paul Vermeer
(Radboud Universiteit Nijmegen)